

Jelenet a *Stradija*-ból

Legördült a függöny

Gondolatok a IV. Sterija Játékokról

Németh P. István

A noviszádi Szerb Népszínház előtti árbocokról már régen bevonták az ünnepi játékokat hirdető zászlókat, de a modern hazai dráma és a jugoszláv színművészeti szemle feladatairól megkezdett vita még mindig tart. A szakemberek vitatják, boncolgatják a látottakat, de sehogyan sem tudnak közös nevezőre jutni: A IV. Sterija Játékokról nagyon eltérők a vélemények.

Mi idézte elő ezt a heves vitát?

A válasz látszólag egyszerű: A Sterija Játékok válsága.

Könnyű kimondani a szót: válság. De ha tovább szövődik a gondolat és felvetődik a kérdés, hogy mi okozta ezt a válságot, akkor bizony megtorpanunk: nehezen tudunk rátapintani az igazságra. Erre a kérdésre nem könnyű a felelet.

Egy azonban bizonyos: már az első héten kialakult az az egyöntetű vélemény, hogy az idei Sterija Játékok termése gyenge. Ezzel mindenki egyetért. De a válságot előidéző okok tekintetében már eltérnek a vélemények.

Jelenet a *Haláltusa*-ból

Jelenet a *Prometheus*-ból

Egyesek a válogatóbizottságokat hibáztatják, hogy néhány jólsikerült hazai drámát nem hozott el a fesztiválra, mások viszont a versenyszabályokat kifogásolják. Van aki a színházakat vádolja, hogy kevés darabot tűznek műsorra, mások az írókat támadják, hogy elefántcsonttoronyba vonultak és kevés darabot írnak. Egyesek azt kifogásolják, hogy a válogatóbizottságnak nincs egységes kritériuma, mások viszont a játékok vezetőségét róják meg, hogy megfeledezett a fesztivál eredeti céljáról és a műsorkeret meghatározásában nagyon is visszatért a múltba.

Többen azt állítják, hogy a drámairodalom és a színjátszás világszerte válságot él át, és ez tükröződik vissza a Sterija Játékokon is. Sőt, azt is mondják, hogy ez a válság már tavaly is lappangott, de csak az idén tört ki teljes erővel.

Mindenesetre nehéz volna pontosan megállapítani, kinek van igaza. Az igazság kiderítése ebben az esetben nehéz és bonyolult feladat, elmélyültebb boncolást, több időt, sőt: időbeli távolságot követel.

De ha csak megközelítően pontos választ szeretnénk kapni a kérdésre hogy mi idézte elő a jugoszláv színművészeti játékok válságát, akkor néhány szóban idéznünk kell azokat a gondolatokat, amelyek a noviszádi ünnepi játékokat életre hívták, emlékeztetnünk kell a Sterija Játékok jellegére, céljaira és feladataira.

A Sterija Játékokat a mai jugoszláv színművészet és a modern hazai dráma fejlesztésének gondolata hívta életre, ez tehát nem a legjobb színházaknak vagy színjátszó együtteseknek, hanem a jugoszláv hivatalos színjátszó együttesek csupán hazai művekben nyújtott legjobb előadásainak szemléje.

Hazai dráma nélkül nincs sajátos színházi kultúra. Az ünnepi játékok kezdeményezői bizonyára ezt tartották szem előtt, amikor kimondták, hogy a Sterija Játékok olyan egyetemes jugoszláv színművészeti fesztivál, amelynek alapvető feladata: sajátos jugoszláv színművészet kialakítása, új színpadi kifejezés keresése, a hazai drámairodalom és a modern dramaturgia fejlesztése. Más szóval: a Sterija Játékok egyetemes jugoszláv színházi és kultúrmanifesztáció, színpadi irodalmunk és színművészetünk egy meghatározott szakaszának reprezentatív szemléje.

E kiváló kultúrintézményünk jellegének meghatározásakor külön hangsúlyozták, hogy a Sterija Játékok nem a legjobb és legkiemelkedőbb színművészeti teljesítmények reprezentatív szemléje, nem is lehet az. mert kimozgáló előadásokat nemcsak hazai színművekkel, hanem külföldi darabokkal is lehet adni, tehát olyan művekkel, amelyekkel nem lehet a szemlén versenyezni. De meghívásra persze részt vehet a játékokon olyan együttes is, amely színvonalas játékaival — ha nem háború utáni hazai drámát ad is elő — méltón képviseli a jugoszláv színművészetet.

Még valamit a Sterija Játékok céljáról.

Az alapszabály szerint a választmány, az eddig említett kereten belül, a versenyteltételekben közelebről is meghatározhatja a játékok műsorát, és a színpadi alkotást ezzel olyan irányban terelheti, amely serkentőleg hat színművészetünk és színpadi kultúránk fejlesztésére. Sőt, a műsorkeret közelebbi meghatározásával a választmány nemcsak egy-egy jelentősebb drámaírónk évfordulójára hívhatja fel a figyelmet, hanem a drámairodalom és a színművészet bizonyos műfajaira is, (vígjáték, tragédia, ifjúsági színművek stb.).

De a Sterija Játékok alapvető jellege és lényege mégis az a hangsúlyozott követelmény maradt, hogy a versenyző együttesek hazai drámával lépjenek fel és csupán ilyen művekkel versenyezzenek.

Kétségtelen, hogy a játékok első három évének mérlege biztató:

Elsősorban is bebizonyította, hogy egy ilyen jellegű országos kultúrintézményre szükség van. Felkeltette az érdeklődést a jugoszláv drámairodalmi alkotások iránt, serkentőleg hatott a játékszínvonal emelésére, alkotásra ösztönözte a drámaírókat és kedvezően hatott a színházak játékkrendjének kialakítására. Minden eddigi fesztivál újabb lépés volt új színpadi kifejezés keresésében is. Egyszóval: az elmúlt három év alatt ez a színművészeti fesztivál sokat tett a jugoszláv dráma és a modern dramaturgia népszerűsítésére.

A második fesztivál ebben az értelemben rendkívül gazdag termést hozott: kilenc új drámát. A harmadik játékokon is a modern jugoszláv dráma volt túlsúlyban: akkor is kilenc új színművet mutattak be.

És mi az idej mérleg?

Jelenet a *Pokol mégis pokol-ból*

Jelenet *Az élet öröme-ből*

A bemutatott tíz darab közül csak négy versenyezhetett a legjobb hazai drámának járó díjért. Ezek: Marijan Matković *Prometheus* című történelmi drámája és három szlovén író műve: Josip Tavčar: *A pokol mégis pokol*, Ferdo Kozak: *Fruska* és Jože Javoršek: *Az élet öröme* című avangardista színműve. Ezenkívül három Držić művet láttunk, továbbá Krleža *Haláltusáját*, egy dramatizációt, Radoje Domanović *Stradija-ját* és egy színpadi adaptációt: Joakim Vujić *Színházát*.

A közönség és azok a kultúr munkások, akik már évek óta szívükön viselik a Sterija Játékok ügyét, ezek után joggal tették fel a kérdést: Mi történt a jugoszláv drámairodalommal? Mi van a jugoszláv színművészeti fesztivál jellegével?

Vajon indokoltak-e ezek a kérdések?

De mennyire! A közönség okkal csalódott, mert a fesztivál szervezői az idén is hangsúlyozták, hogy a IV. Sterija Játékokat a hazai dráma fejlesztésének és Marin Držić reneszánsz-korabeli vígjátékíróinak 450. születésnapja megünneplésének jegyében szervezték meg. A hangsúly tehát továbbra is a mai jugoszláv drámairodalom és színművészet népszerűsítésén volt. Hogy mindebből mi valósult meg, azt már az előbb szemléltettük.

Ilyen gyenge aratás után nem kell csodálkozni, hogy egyesek úgy vélik a Sterija Játékok válságba jutottak.

Tegyük fel tehát mi is a kérdést: mi idézte elő ezt a válságot?

Mindenekelőtt talán az, hogy az ideai szemle műsora túlságosan visszanyúlt a múltba. Mondani sem kell, hogy ez a mai darabok rovására történt. Teljesen érthető, hogy az idén nagy figyelmet szenteltek Marin Držić műveinek. Ilyen országos jellegű színművészeti fesztiválnak méltó kegyelettel kellett adóznia a jugoszláv drámairodalom megteremtője és egyik legkiválóbb alkotója emlékének.

Az ideai játékokon három Držić művet is láttunk: a *Dundo Maroje*-t, a *Tirea*-t és a *Skup*-ot. De Držić művei mellett még két régi darabot mutattak be (Stradija és Joakim Vujić: Színház), ami természetesen megbontotta a játékkrendben a régi és a mai darabok három éven át alkalmazott arányát. A IV. Sterija Játékokon öt klasszikus és négy modern drámát mutattak be. (A *Haláltusát* versenyen kívül vitték színpadra).

A kritikusok jórésze az idén élesen bírálta a válogatóbizottságok munkáját. Tegyük mindjárt hozzá, hogy joggal. Mert a két művészeti bizottság a bejelentett huszonnyolc mai darab közül mindössze négyet tartott érdemesnek a fesztiválon való bemutatásra. A bejelentett tíz klasszikus darab közül viszont ötöt hozott el a játékokra. A válogató bizottságok mulasztásának tudható be az is, hogy mai drámával négy köztársaságunkból (Szerbia, Horvátország, Crnagora és Bosznia-Hercegovina) mindössze egy társulat jelentkezett, a rijekai Ivan Zajec színház, méghozzá igen gyenge darabbal: Matković *Prometheus* című drámájával. Pedig az említett huszonnyolc darab közül huszonkettőt ezek az országrészek jelentettek be a fesztiválra.

Kétségtelen, hogy a válogatás nem volt könnyű feladat, de az sem vitás, hogy a válogató bizottságoknak nem volt egységes kritériumuk. Az az érzésünk, hogy szem elől tévesztették a játékok eredeti célját és jellegét. Ha a bejelentett előadások között kevés volt is a színvonalas mai darab, néhányat mégis elhozhattak volna a szemlére. Mert bizony nem mindegy, hogy néhány darab — Jure Kaštelan drámája, a *Hab és homok* a Zágrebi Drámai Színház, Grozdana Olujić *Kirándulás az égbe* című regényének színpadi változata a Beográdi Drámai Színház, Dušan Roksandić *Bábel tornya és Milan Tutorov Ketten a szejgeten* című műve a Noviszádi Szerb Népszínház előadásában — a gyenge színvonal miatt vagy a válogató bizottság hibájából maradt-e ki az ideai játékok műsorából. Ha ezek a darabok valóban nincsenek olyan színvonalon, mint mondjuk a *Prometheus*, akkor nincs más hátra, mint jobb időkre várni, de ha a válogatási rendszer az oka annak, hogy nem kerültek műsorra, akkor ezen érdemes elgondolkozni.

De bármennyire hibáztatjuk is a válogató bizottságokat és kifogásoljuk a versenyszabályokat, az ideai játékok válságának fő okát a színházban kell keresni. Tény és való, hogy színházaink a hazai drámát még mindig háttérbe szorítják, és játékkrendjüket még mindig külföldi művekre építik. Tény az is, hogy a színházakhoz sok új kézirat érkezik, de a dramaturgok úgyszólván semmit sem tesznek, hogy ezeket a műveket színpadra vigyék.

Szerintünk helyes az a megállapítás, hogy a Sterija Játékok válsága nem a jugoszláv drámairodalom, hanem a színházak válsága. Színházainkban már két éve érezhető bizonyos nyomasztó légkör. Ennek persze több oka van. A többi között az is, hogy a drámairodalom valóban világszerte válságot él át, és ez bizonyos mértékben a mi színházaink működésén is visszatükröződik. De a nálunk érezhető válságot főleg társadalmi okok idézik elő. Elsősorban is az, hogy a színházak társadalmi igazgatása még nincs azon a fokon, hogy fellendítene a munkát. Már tavaly beszéltünk arról, hogy a színházak háború utáni fejlődésükben már elérték a legmagasabb fokot, és azóta panganak, mert a jelenlegi szervezeti felépítés gátolja fejlődésüket.

Az ideai válság magyarázatát továbbá a színházak és drámaírók helytelen viszonyában is kell keresni. Abban, hogy az írók és színházak között nincs termékeny együttműködés. (Példa erre ismert drámaírónk Pero Budak legújabb művének sorsa: jelentéktelen technikai okok miatt nem jutott el a fesztiválra). A színházak csak elvéve hajlandók együttműködni a szerzővel a közepes értékű darabok átdolgozásában, s csak akkor hajlandók jugoszláv darabot műsorra tűzni, ha az igazán reprezentatív.

A színházak állandóan panaszkodnak, hogy nincs olyan hazai dráma, amely a mai ember lelkiületének és életének művészi tükröképét adja. Miért? Egyesek ezt az írók komformizmusával magyarázzák, mások viszont azt állítják, hogy nem érdemes drámát írni, mert a színpadi művek után járó tiszteletdíj bizony nem hat serkentőleg az íróra. Feltehető, hogy mindkét állításban van némi igazság.

A Sterija Játékok válságának itt felsorolt minden kérdéséről külön tanulmányt lehetne és kellene írni, hiszen kulturális életünk néhány igen érzékeny problémájáról van szó. De persze már túlhaladja az ismertetés keretét. Maradjunk meg tehát a látottak ismertetésénél és az ideai játékok körüli vita összefoglalásánál.

Az ideai játékokon történt mulasztásokról még vitáznak, de a tekintetek már előre vetődnek: az V. Sterija Játékok felé. Mi történik akkor, ha a következő játékok is ilyenek lesznek? Mit kell tenni a Sterija Játékok megcsonkított tekintélyének helyreállítására?

Sok mindent. Elsősorban is be kell tölteni azt az űrt, ami az idén a jugoszláv drámairodalom fejlődésének (vagy hanyatlásának) következtében jelentkezett. A Sterija Játékok jellegének megőrzéséhez és alapvető feladatainak megvalósításához a mai drámairodalom folytonos követésére van szükség. Az idén elkövetett néhány mulasztás elég volt ahhoz, hogy jugoszláv író tollából a IV. Sterija Játékokon úgyszólván egyetlen értékesebb mai darabot sem láttunk, de ez a hiba mégsem olyan súlyos, hogy a következő játékokon ne lehetne kijavítani. Az illetékesek már a szemle idején beszéltek arról, hogy jövőre változtatni kell a versenyszabályokon. Ez helyes is. Mert azzal mindenki egyetért, hogy a klasszikus drámairodalom bemutatását a modern jugoszláv dráma és színművészet szemlén nem kell túlméretezni. A következő játékokon Laza Kostićot ünnepeljük. Kostić a jugoszláv irodalom jelentős költője. Evfordulóját feltétlenül meg kell ünnepelni. De úgy véljük, hogy egy művének bemutatásával is méltó kegyelettel adózhatunk emlékének.

Úgy hírlik, hogy jövőre a válogatás rendszerét is megváltoztatják. Továbbra is két bizottság működik majd, de a vitás előadásokat egy harmadik bizottság is végignézi, és ez dönt azután a kérdéses darab vagy előadás sorsáról. Biztosra vehetjük, hogy a színházak örömmel üdvözlik majd ezt a változást, mert kétségtelenül jobb és tárgyilagosabb mérlegelésű műsort eredményezhet.

Továbbá nem ártana újból megvitatni a Sterija Játékok jellegét és elemezni az elmúlt szemle műsorát. Az ideai játékokon észlelhető esés után erre feltétlenül szükség van. Ezenfelül több gondot kell fordítani a következő játékok előkészületeire és a szervezést már most meg kell kezdeni.

Nagyon hasznos lenne az is, ha a következő szemlén munkajelleget adnának. Eddig ugyanis az volt a gyakorlat, hogy a bemutató előtti napon a szerző vagy a rendező beszélt a darabról, ismertetve koncepcióját. Ezeket a színházi délutánokat néha vitával is egybekötötték. Az eddigi tapasztalat azt bizonyítja, hogy az ilyen meghitt jellegű értekezésekre és vitákra szükség van, de talán sokkal hasznosabb lenne, ha ezeket a vitákat az előadások után szerveznék meg. Feltehető, hogy az ilyen vitadélutánok iránt nagyobb volna az érdeklődés.

A játékok Szabad Tribünjén az idén elhangzott az a javaslat is, hogy a következő szemléig elő kell szedni a színházi fiókokban heverő kéziratokat. Ezt az ötletet, ha kicsit szokatlan is, meg kell szívlelni. Ebből kiindulva persze nem ártana újra fontolóra venni egy színműpályázat kiírását is.

Visszatérve a válogatás kérdésére, meg kell említeni még egy javaslatot: azt ugyanis, hogy a színházak küldjék be a szemlére javasolt darabok kéziratát, hogy a válogató bizottság — még mielőtt megkezdené munkáját — tanulmányozhassa. Ez mindenestre sokban megkönnyítené a műsor összeállításának bonyolult feladatát.

A Sterija Játékok jeletős jugoszláv kulturális intézmény, de a jugoszláv drámairodalom és színművészet fejlődésében vállalt szerepét csak akkor töltheti be sikerrel, ha szervezeten belül meg erősödik. Ez persze nemcsak azok gondja és kötelessége, akik különben is a vállukon hordják a fesztivál legnagyobb terhét, a szervezést, hanem azoké is, akik eddig bizony vajmi keveset támogatták ezt a jelentős kulturális intézményt.

Végül még valamit: reméljük, hogy az ideai példa arra készíteti a színházakat, hogy komolyabban kutassanak tehetséges fiatal drámaírók és új darabok után.

Mindezek után pedig tegyük fel a kérdést: Milyen eredménnyel zárult az IV. jugoszláv színművészeti szemle? Egyáltalán beszélhetünk-e eredményről és ha igen, miben nyilvánult meg?

A IV. Sterija Játékok eredménye elsősorban is abban nyilvánult meg, hogy szinte kirobbantotta a már több mint két éve lappangó problémákat.

Továbbá: ezeken a játékokon mégis láttunk néhány olyan darabot és előadást, amelyek bemutatták, mi történik drámairodalmunkban és színművészetünkben. Meg kell mondani, hogy az ideai szemle gyenge színvonala ellenére is láttunk néhány jólsikerült, egy kitűnő és egy remekbeszabott előadást (*Dundo Maroje és Stradija*) egy érdekes felújítást (*Joakim Vujić: Színház*), egy meglepően érdekes és nagyon tehetséges avantgardista kísérletet (*Az élet öröme*), néhány kitűnő és egy ragyogó alakítást, Pero Kvrđić Pometjét, egy nagyszerű és egy zseniális rendezést Mladen Skilijánét és Jovan Putnikét.

Azt is bebizonyították az ideai játékok, hogy vannak kitűnő színészeink, tehetséges rendezőink és ötletes díszlettervezőink. Valóban elmondhatjuk, hogy az előadások színvonalával meg lehetünk elégedve.

Továbbá: szép eredmény a modern színpadi kifejezés népszerűsítése is, mert ennek a kifejezési módnak keresése nemcsak a négy új dráma bemutatásában nyilvánult meg, hanem a régi darabok felújításában, sőt Držić műveinek előadásában is.

Mindent összevetve: Az ideai játékok gyenge eredménye ellenére továbbra is hi szünk a Sterija Játékok szükségességében.

